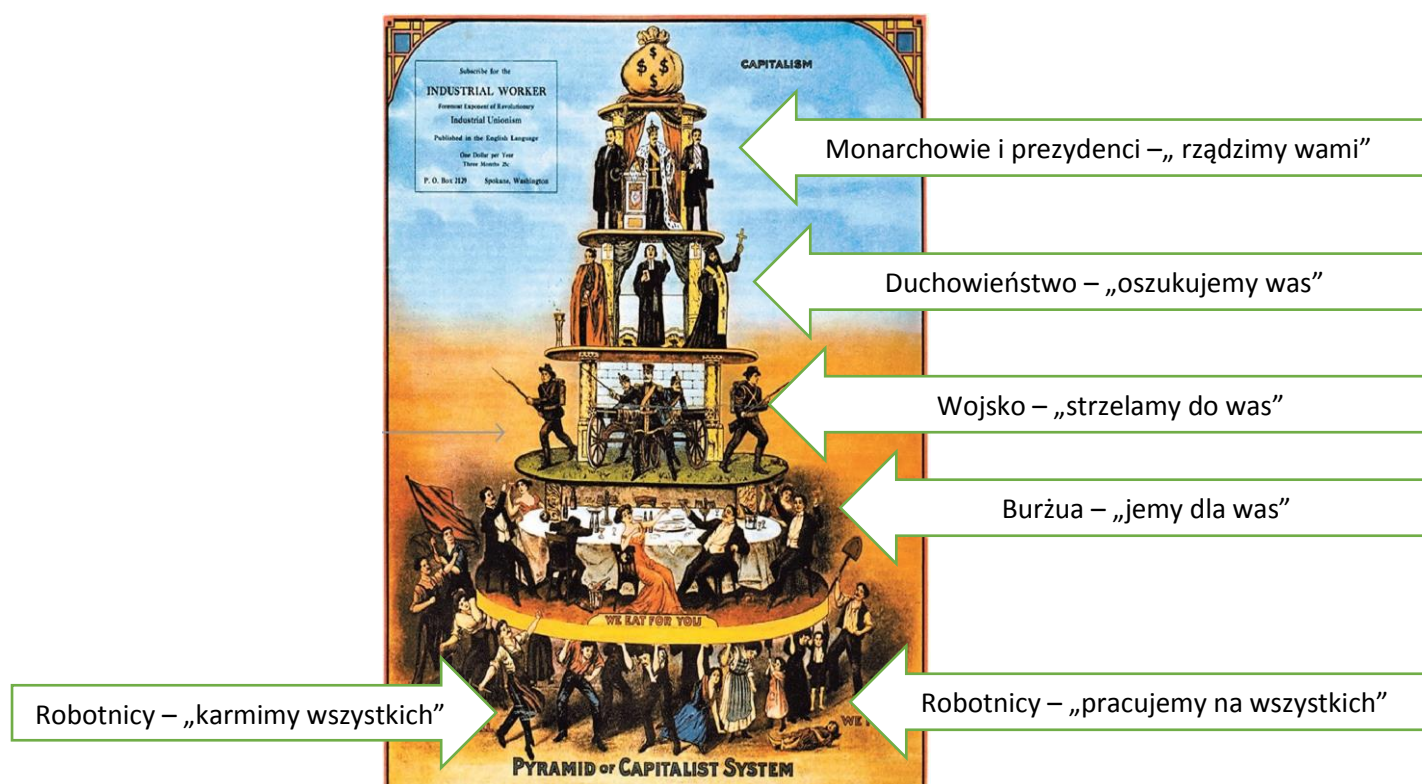

Temat: TEORIE EKONOMICZNE

NA PODSTAWIE PODRĘCZNIKA: ROBERT GUCMAN – HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO - GOSPODARKA, WYDWNICTWO WSIP

W XIX w. coraz więcej myślicieli zajmowało się sprawami gospodarczymi. Ich rozważania rozwijały się w dwóch kierunkach: jedni starali się poznać i zrozumieć mechanizmy rządzące gospodarką jako całością, inni zaś - stworzyć system ekonomiczny bardziej sprawiedliwy niż kapitalizm. Efektem pracy tych drugich było m.in. sformułowanie teoretycznych podstaw socjalizmu. Praktyczne zastosowanie zasad socjalizmu w gospodarce nastąpiło w XX stuleciu.

Piramida systemu kapitalistycznego, plakat z 1911 roku związku zawodowego Robotnicy Przemysłowi Świata z USA.

SOCJALIZM

W XIX w. narodził się **socjalizm**. Pierwszym XIX-wiecznym socjalistom zależało na poprawie sytuacji robotników i sprawieniu, aby świat stał się bardziej sprawiedliwy i przyjazny. Chcieli oni zmniejszyć nierówności społeczne, wprowadzić i rozwijać świadczenia socjalne i w pewnym stopniu przekazać społeczeństwu kontrolę nad środkami produkcji, dzięki czemu mogłoby ono wpływać na gospodarkę. Ich zdaniem społeczeństwo powinno również funkcjonować według zasad sprawiedliwości.

SOCJALIŚCI UTOPIJNI

Pierwsze głosy krytykujące niczym nieograniczony kapitalizm pojawiły się już na początku XIX w. Potępiano kapitalistów, którzy bogacili się kosztem robotników pracujących w ich

przedsiębiorstwach. Uważano za niesprawiedliwe, że robotnicy pracują po kilkanaście godzin dziennie, niekiedy w bardzo ciężkich i niebezpiecznych warunkach, a otrzymują bardzo niskie wynagrodzenie. Dostrzegano, że prowadzi to do coraz większego spadku poziomu ich życia oraz do pogłębiania nierówności społecznych. Pierwsi myśliciele, którzy dostrzegali te problemy, uważali, że wynikają one przede wszystkim ze złej woli kapitalistów. Proponowali stworzenie wspólnot robotniczych, które dbałyby o zaspokajanie potrzeb pracowników i zapewnienie godziwej egzystencji. System taki nazywa się obecnie **socjalizmem utopijnym**, a myślicieli, którzy go postulowali - **socjalistami utopijnymi**. Warto dodać, że przymiotnik „utopijny” został dodany później, aby podkreślić brak możliwości wcielenia w życie głoszonych idei.

Najwybitniejszym francuskim przedstawicielem socjalizmu utopijnego był **Claude Henri de Saint-Simon** (czytaj: sę simą). Chciał on stworzyć sprawiedliwe społeczeństwo składające się z trzech klas - naukowców, posiadaczy (kupców, przemysłowców) oraz reszty ludzi. W proponowanym przez niego układzie gospodarka miała być kierowana technokratycznie przez państwo na podstawie osiągnięć nauki i inżynierii.

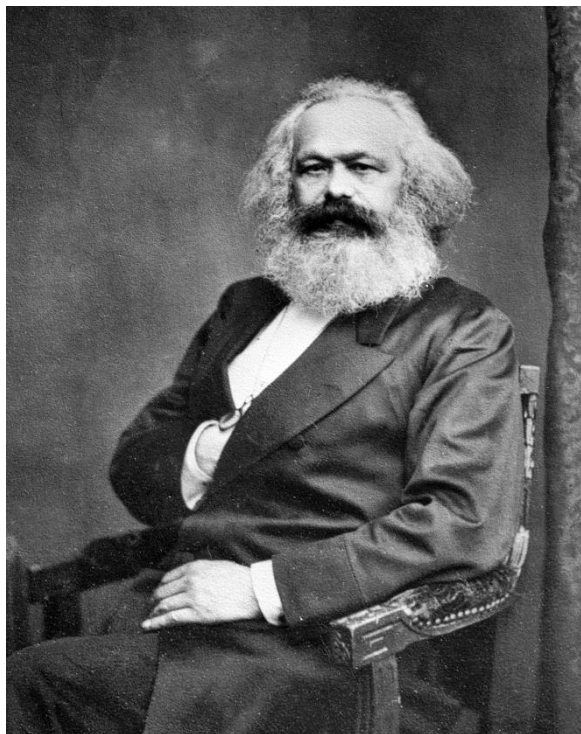

Charles Fourier (1772-1837, czytaj: furje) postulował stworzenie wspólnot nazywanych **falansterami**, w których każdy wykonywałby pracę zgodną z własnymi predyspozycjami, a często także z zainteresowaniami (dzięki czemu praca stałaby się przyjemnością). Wynagrodzenie byłoby proporcjonalne do wkładu w dobro wspólnoty. Dzięki temu miało zostać ograniczone zło. Koncepcję francuskiego myśliciela nazywa się **furieryzmem**.

Innym francuskim socjalistą utopijnym był **Louis Jean Blanc** (1811-1882, czytaj: blą). Pragnął on stworzyć **warsztaty spółdzielcze**, w których każdy znalazłby pracę i godziwy zarobek, a wszyscy zatrudnieni pracowaliby dla wspólnego dobra. Był też autorem hasła: „Od każdego według jego możliwości, każdemu według jego potrzeb”. Druga część tego hasła została potem zaadaptowana przez Marksa.

Wśród angielskich socjalistów utopijnych należy wymienić przede wszystkim **Roberta Owena** (1771-1858, czytaj: ołena). Krytykował on własność prywatną, zły podział pracy i kapitalizm jako całość; piętnował też katastrofalną sytuację ekonomiczną większości robotników. Aby temu przeciwdziałać, próbował zakładać w Wielkiej Brytanii wzorowane na falansterach wspólnoty będące rodzajem spółdzielni, w których dbano nie tylko o wyniki finansowe, lecz także o los robotników (np. mieli mieszkać w odpowiednio zaprojektowanych tzw. wioskach

owenowskich). Przedsięwzięcia te były jednak nieopłacalne ekonomicznie i szybko zbankrutowały.

KAROL MARKS GŁOSI KOMUNIZM

Jednym z najważniejszych myślicieli ekonomicznych XIX w. był niemiecki uczony **Karol Marks** (1818-1883). Jego najistotniejsze dzieła z punktu widzenia historii ekonomii to **Kapitał** oraz stworzony wraz z Fryderykiem Engelsem **Manifest komunistyczny**. Marks sformułował **teorię rozwoju społeczno-gospodarczego** oraz **teorię ekonomiczną**. Marks stworzył teorię **materializmu historycznego**. Jego zdaniem ludzkość w swym rozwoju przechodziła różne formacje społeczno-ekonomiczne: archaiczną, azjatycką, antyczną, feudalną i nowocześnie mieszczańską. Uważał też, że ostatnia z wymienionych może w przyszłości przekształcić się w formację komunistyczną.

Według Marksa, początkowo każda z formacji wydawała się postępową, a ludzie funkcjonujący w jej ramach byli zadowoleni ze swojego losu. Z czasem jednak starzała się, a w społeczeństwie pojawiały się nowatorskie siły dążące do zmian i w efekcie kształtujące kolejną - postępową wobec poprzedniej - formację ustrojową. Na przykład w erze feudalizmu umocniły się mieszczaństwo i kupiectwo, które w swoim własnym interesie dążyły do zmiany stosunków produkcyjnych, przeistoczyły się w burżuazję i stały motorem nowej formacji - kapitalizmu. Zdaniem Karola Marksa oraz rozwijającego jego teorie niemieckiego filozofa **Fryderyka Engelsa** (1820-1895), etapem przejściowym między kapitalizmem a komunizmem będzie socjalizm. Dotychczasowe przejścia między poszczególnymi formacjami następowały w sposób pokojowy, ponieważ możliwy był rozwój nowych sił w starych systemach (wyjątkiem były rewolucje w Anglii i we Francji). Przejście od kapitalizmu do socjalizmu nie zajdzie jednak bezboleśnie, ponieważ w kapitalizmie nie mogą wykształcić się socjalistyczne stosunki produkcji. Niezbędna okaże się zatem **rewolucja socjalna**, w której klasa robotnicza obejmie władzę i wykorzysta ją do fizycznej likwidacji kapitalizmu

Fryderyk Engels

i kapitalistów. Dzięki temu będzie można rozpocząć budowę ustroju socjalistycznego, a potem - komunistycznego. Wizja, którą opracowali Marks i Engels, nosiła nazwę **socjalizmu naukowego**.

ANARCHIZM

W XIX w. powstał **anarchizm**. Głównymi twórcami i teoretykami ruchu anarchistycznego byli Francuz **Pierre-Joseph Proudhon** (1809-1865, czytaj: pruda), nazywany ojcem anarchizmu, oraz Rosjanin **Michail Aleksandrowicz Bakunin** (1814-1876) i **Piotr Aleksiejewicz Kropotkin** (1842-1921). Istotą anarchizmu były: wrogość wobec państwa, konieczność jego zniszczenia. Znaczna część działaczy anarchistycznych uważała, że aby to osiągnąć, należy stosować terror i przemoc. Anarchiści pragnęli, by społeczeństwo opierało się na dobrowolnej współpracy wszystkich jego członków, ich równości i solidarności. Za naczelną wartość uznawali wolność jednostki. Podstawę współpracy między poszczególnymi członkami bezklasowego społeczeństwa miały według nich stanowić zasady moralne, idea

poszanowania drugiego człowieka i rozum. Odrzucali natomiast kapitalizm, religię oraz państwo jako instytucję, a co za tym idzie - rząd i wszystkie instytucje państwowe, w tym również policję i inne organy przymusu. Większość anarchistów odrzucała też idee Marksa i Engelsa.

Pierre-Joseph Proudhon

EKONOMIA NEOKLASYCZNA

W XIX w. wielu uczonych koncentrowało się na zrozumieniu mechanizmów ekonomicznych, nie zaś na tworzeniu nowych systemów społeczno-gospodarczych. Jak już wspomniano, podwaliny pod współczesne systemy myśli ekonomicznej położyli merkantyliści i fizjokraci. Pierwszy nowoczesny zwarty system teoretyczny to ekonomia klasyczna, której głównymi przedstawicielami byli Adam Smith i David Ricardo. Ekonomia klasyczna odnosiła się do liberalizmu. Zmiany w gospodarce światowej spowodowały powstanie w 2. połowie XIX w. nowej szkoły ekonomicznej - **ekonomii neoklasycznej**.

Neoklasycyści uważali, że między poszczególnymi czynnikami działalności gospodarczej zachodzą ściśle współzależności. W gospodarce dochodzi do „dotarcia się” wszystkich elementów działalności gospodarczej, co prowadzi do wytworzenia się równowagi i pełnego wykorzystania mocy produkcyjnych. Uważali, że wszystkie prawa ekonomiczne sprowadzają się do twierdzeń o zachowaniu jednostek, a wiedza o tym będzie stanowiła podstawę do wyjaśniania zjawisk ekonomicznych i społecznych.

W XIX w. rozwijały się również inne szkoły ekonomiczne. Należy do nich powstała w Niemczech **ekonomiczna szkoła historyczna**. Jej przedstawiciele uważali, że jednostka kieruje się nie tylko względami ekonomicznymi, ale również zasadami moralnymi. Wszystkie te płaszczyzny należy uwzględnić w myśleniu o ekonomii. Ekonomia nie powinna więc ograniczać się do badania rynku, ale musi brać pod uwagę również inne aspekty działalności człowieka. W USA szkoła ta doczekała się naśladowców, których nazwano **instytucjonalistami**.

Polecam materiał wideo:

1. Karol Marks i Fryderyk Engels. Manifest partii Komunistycznej. 1848.:
<https://www.youtube.com/watch?v=YxRpQj5Qvy4>